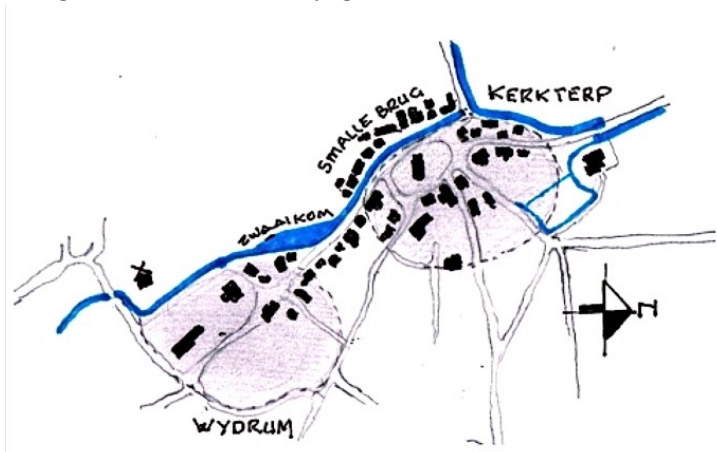

Historische wetenswaardigheden van Stiens hoofddorp van voormalige gemeente Leeuwarderadeel

Deze bijdrage over Stiens wordt evenals voorgaande bijdragen verzorgd door Stichting Monumentenzorg Leeuwarderadeel. Deze Stichting beijvert zich in bijzonder voor behoud van vier kerktorens in voormalige Leeuwarderadeel in casu de torens van Hijum, Finkum, Jelsum en Stiens. In deze bijdrage vragen we aandacht voor markante historische aspecten in of nabij Stiens. We beperken ons hierbij, gelet op beperkte artikelruimte, zoveel mogelijk tot hoofdlijnen van de ontwikkeling van Stiens. In volgende bijdragen willen we u graag informeren over overige wetenswaardigheden van Stiens

Het dorp Stiens ontstond circa 2000 jaar terug vanuit twee dicht op elkaar gelegen terpen. Deze terpen wierpen onze voorouders op aan of op een kwelderwal gelegen aan oostzijde van de toenmalige Bordine of latere Middellzee. Dit waren de Kerkterp en de terp Wydrum. (zie onderstaande afbeelding met daarop een schematische weergave van beide terpen zoals voorgesteld door onze dorpsgenoot en architect Gerrit van der Meulen)

Afbeelding, Schets van twee oorspronkelijke terpen dorp Stiens 2014 (G. v/d Meulen)

De belangrijkste van beide terpen was de kerkterp omdat de meeste bebouwing zich daaromheen concentreerde. Restanten van de oudste bebouwing van Stiens vond men dan ook terug aan de Hoge buurt (Hege Buorren). De Hege Buorren is een vanuit het noorden oplopende straat(je) naar het hoogste gedeelte van de kerkterp. Omdat alle zijden van de kerkterp spoedig vol raakten door behuizing was men genoodzaakt te bouwen aan de westzijde van de kerk.. Dit was problematisch omdat westelijk van de kerk geen andere ruimte was dan aan overzijde van een daar langs lopende de vaart. Om "toch" daar te kunnen bouwen en deze daarnaast bereikbaar te houden legden onze voorouders houten balken over de vaart. Er wordt beweerd dat het zo ontstane buurtje haar naam ontleende aan deze "smalle" balkbruggetjes te weten, Smallenbrug (Smelbrêge). (bron Gerrit van der Meulen, Stiens).

De naam Wydrum van de andere 200 meter zuidelijker gelegen terp heeft vermoedelijk zijn naam te danken aan één van de eerste bewoners van deze terp.

Het is zeer aannemelijk dat vrij snel, na ontstaan van genoemde terpen, men deze met elkaar verbond met een pad. Dit pad, later De Buorren, moet hebben gelopen langs de aanwezige afwatering, de latere Stiens Vaart.

Door de eeuwen breidde de bebouwing van Stiens zich langzamerhand verder uit zowel tussen beide terpen alsmede aan oostzijde van het genoemd pad. Ook Friese adel (hoofdelingen) vestigden zich in Stiens. Aan de noordzijde kwam Burmaniasstate en aan de zuid westzijde Uniastate tot stand. In een volgende bijdrage vertellen we graag meer over deze Friese adel.

Beide genoemde terpen bleven niet gespaard voor de terpaafgravers van eind 19e begin 20e eeuw. Terpaarde gebruikte men in die tijd als bemesting. Mede door de aanwezige bebouwing bleven beide

terpen “gelukkig” grotendeels gespaard. Stiens groeide tot een belangrijk terpdorp in de gemeente Leeuwarderadeel. In de 13e eeuw vermeldde men Stiens als Steninge, in 1335 als Steynsinghum, in 1399 als Stienzede en Steenzede, in 1418 als Stenze en in 1466 als Steens. In de 16e eeuw als *Steninge* of *Steens*. De naam zou verwijzen naar een individu Stena of een familie Steninge. In het hart van Stiens ligt de hervormde Sint-Vituskerk. Deze kerk gesticht als katholieke kerk door Benedictijnen van Abdij Corvey aan de Wezer was een zusterkerk van de Sint-Vituskerk van Oldehove. Men wijdde de kerk aan de heiligen Vitus en Anna. In de lege nissen naast de deur in de toren stonden waarschijnlijk beelden van genoemde Vitus en Anna gestaan. De Sint-Vituskerk is een robuuste kerk met forse zadeldaktoeren. Het romaanse tufstenen schip bouwde men aan het einde van elfde of begin twaalfde eeuw.

Afbeelding, Sint Vituskerk Stiens voorjaar 2022 (Y. Visser, Stiens)

De muren bezitten robuuste zogenaamde spaarvelden met daarin (dichtgezette) kleine rondboogvensters. Het koor is smaller dan het schip en werd in de dertiende eeuw gebouwd van baksteen. Dit koor bezit een vijfzijdige sluiting die men restaureerde in de negentiende eeuw. Met de verhoging en meerdere restauraties aan het schip vertoont het muurwerk van de kerk een boeiend historisch tapijt. De toren van de kerk dateert uit de vijftiende eeuw en is opgebouwd in vier geledingen. In de toren hangen drie klokken, één uit 1381, een tweede uit 1509 die nog werd gegoten door vermaarde klokkenmaker Arent van Wou en een derde uit 1607 van de hand van Gregorius van Hall. Het interieur bevat enkele 17de-eeuwse herenbanken en een 18de-eeuwse kansel. Onder de grafzerken in de vloer van de kerk valt een groot portretzerk op voor Philips van Boshuysen en diens vrouw Anna van Eysinga uit midden 17de eeuw.

Dendrochronologisch onderzoek, onderzoek naar typen houtnerven, uitgevoerd in 2018 toonde aan dat zowel draagconstructie van het tongewelf, het rond geconstrueerd plafond van de kerk, alsmede de dakconstructie van de Sint Vituskerk van Stiens zijn gemaakt van eikenhout uit de grensregio van Nederland en Westfalen. Het eikenhout dateerde men op 1451-1452. Dit onderzoek toonde ook aan dat men de klokkentoren bouwde van hout uit vier perioden, in casu, rond 1496, rond 1607, rond 1682 en rond 1815. Het toegepaste eikenhout is afkomstig uit Duitsland, Noorwegen en de Baltische Staten.

Om de kerk ligt een ovaalvormig kerkhof omzoomd door 120 bomen van circa 200 jaar oud. Deze bomen vormen twee ringen rondom het kerkhof. De toegang tot het kerkhof is voorzien van draaihekjes. De historische betekenis van deze draaihekjes is dat deze voorkwamen dat loslopend vee, afkomstig van veemarkten gehouden nabij de kerk, niet kwam op het kerkhof.

Stiens was ontsloten via de Stienservaart die vanaf de terp circa 700 meter naar het zuiden stroomde om vervolgens af te buigen in oostelijke richting naar de Dokkumer Ee. Langs en nabij deze vaart volgden ontwikkelingen van woningbouw en bedrijvigheid.

De oude dijk van de Middellzee ten westen van Stiens verbeterde men in 1847 tot straatweg. In 1901 verbond men Stiens aan de Noord Friesche Lokaal Spoorweg (NFLS) spoorlijn naar Dokkum spoedig gevolgd door de spoorlijn via Het Bildt richting Barradeel. Stiens kreeg een zogenaamd station eerste klasse met robuust remisegebouw. In 1936 staakte (NFLS) het personenvervoer maar handhaafde het goederenvervoer (voornamelijk een aardappelexportbedrijf) van Leeuwarden-Stiens tot in de jaren negentig. Station en remise staan nog aan de Lutschedyk terwijl men een groot deel van het voormalige spoortracé ombouwde tot fietspad.

Toen de reizende krantenman Jacob Hepkema (1845 -1919) Stiens ooit bezocht, vermeldde hij het volgende over het dorp,

‘Dat Stiens een kapitaal- dorp is, behoeft de bezoeker niet te vragen, als hij den aanbouw van deftige renteniershuizen in ‘oogenschouw’ neemt, welke hier de laatste jaren zijn verzezen langs de vaart en aan den hoofdweg, in grooter getale dan ergens elders ten platten lande gezien wordt, met kapitale herbergen advenant.’ Deze burger- en herenhuizen, waaronder verschillende middengangwoningen, zijn vooral te vinden aan de Lege Hearewei, Smelbrêge, Langebuorren en Uniawei.

Afbeelding, Gezicht op de zwaai kom aan de Langebuorren 1910 (foto Documentatiestichting Leeuwarderadeel)

Infrastructurele vernieuwingen gaven in de 20^e eeuw economische impulsen aan het dorp waardoor Stiens verder groeide richting straatweg maar ook richting spoordijk. Nadat op bevel van de bezetter in 1943 het zogenaamde Zuidelijk Trimdeel werd ingedeeld bij de stad Leeuwarden resteerde de naam Leeuwarderadeel voor het Noorderlijk Trimdeel. Voor deze (kleine) gemeente koos men Stiens als de hoofdplaats. Het duurde evenwel nog tientallen jaren voordat het gemeentehuis van de Schrans in Leeuwarden daadwerkelijk verhuisde naar Stiens.

Na de oorlog, vooral vanaf midden jaren zestig, groeide Stiens als forensenplaats van Leeuwarden sterk. Deze beschouwing overziende kunnen we de conclusie trekken dat Stiens, het dorp had in 2022 circa 7700 inwoners, in feite een jonge plaats is met een oude kern.